

Глуха Г.Я.

ПОЛІТИКА КОРИГУВАННЯ ДОХОДІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ ДЕРЖАВИ

Стаття присвячена дослідженню питання розподілу доходів як фактору загального економічного зростання держави. Визначено основні джерела та напрями формування доходів суспільства. Проаналізовано шляхи та можливості щодо розподілу доходів для досягнення економічного розвитку держави. Виділено два типи міжбюджетних трансфертів, що мають використовуватися для врегулювання бюджетних дисбалансів: вертикальні (від бюджетів вищого рівня до нижчого) і горизонтальні (між бюджетами одного рівня).

Ключові слова: доходи суспільства, економічне зростання, показники економічного зростання, розподіл доходів, податкове регулювання.

ВСТУП

Досягнення економічного зростання є однією з ключових цілей діяльності суспільства на будь-якій стадії його розвитку. При цьому, економічне зростання є по суті розширеним відтворенням виробничо-господарської, соціальної та інших сфер з метою забезпечення умов для збільшення доходів членів суспільства, кількісних та якісних показників їх купівельної спроможності, якості життя в цілому в його різних сенсах та вимірах. Проблема не є простою, тому що будь-яке суспільство зіштовхується з проблемою обмеженості існуючих ресурсів на певний конкретно взятий період часу.

Доходи формуються за певними умовами та прийнятими в суспільстві правилами. Їх формування є складним, суперечливим, багатоаспектним питанням, яке виходить власно за рамки чистого економічного життя. Формування доходів є одночасно й їх розподілом.

Формування, розподіл та перерозподіл доходів є важливою проблемою, самі відповідні процеси є багатоаспектними, з багатьма лініями взаємозв'язків. У самому загальному вигляді можна стверджувати, що для подальшого динамічного економічного зростання держави необхідні правильно налаштовані механізми ефективного використання отриманих доходів. Зокрема, необхідно з'ясувати, хто і яким чином має регулювати рух доходів у суспільстві, визначити, хто саме і в якому обсязі має отримувати певні доходи, яким чином надавати додаткову фінансову та іншу підтримку окремим суб'єктам та інститутам суспільно-економічного життя тощо.

В цілому, можна зазначити, що організація ефективного розподілу доходів суспільства з метою забезпечення економічного зростання держави є не менш складним завданням, аніж отримання цих доходів.

Окремі питання, пов'язані з різноманітними аспектами економічного розвитку держави, формування доходів на національному та регіональному рівнях, а

також міжбюджетного перерозподілу доходів досліджувалися багатьма вченими, зокрема, такими як: І. Вербицький, [1], О. Івашина [2], Т. Кваша [3], А. Крисоватий [4], В. Попов [5], М. Романюк [6], О. Сергієнко [7], Л. Шинкарук [8] та інші. Проте, зважаючи на свою важливість та актуальність, вимагає подальшого поглибленого дослідження питання взаємозалежності розподілу доходів у суспільстві та економічного зростання держави. Питання, напевно, є особливо актуальним для економіки України, враховуючи її сучасний стан та гостроту питання досягнення стабільного економічного зростання.

Основною метою даного наукового дослідження є виявлення закономірностей та можливостей забезпечення стабільного економічного зростання держави шляхом організації ефективного розподілу доходів у суспільстві.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Економічне зростання держави не можна розглядати виключно як своєрідний агрегований показник лише економічної діяльності усіх господарюючих суб'єктів щодо постійного збільшення обсягів виробництва товарів і послуг для задоволення існуючих суспільних потреб. Така постановка питання невіправдано б спростила проблему, перевела її в площину примітивного кількісного оцінювання економічного зростання. Зрозуміло, що суспільний економічний розвиток охоплює не лише економічну сферу, але й соціальні, культурні, політичні та інші галузі суспільного життя.

Виходячи з цього, важливою методологічною передумовою дослідження є висновок про те, що економічне зростання, або економічний розвиток, має розглядатися водночас: а) як загальний результат економічної діяльності; б) як процес економічної діяльності, який послідовно й безперервно здійснюється на всіх рівнях економічної системи [2, С. 10]. Інший важливий методологічний сигнал полягає, на нашу думку, в тому, що найбільш стабільне економічне зростання може відбуватися лише за обов'язкової умови оптимального налагодження всієї економічної системи

© Глуха Ганна Яківна, к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки та економічної теорії Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля, (056)778-03-81, (067)567-02-79, e-mail: dir.nmc@ducp.edu

господарювання, знаходження чітко збалансованого за всіма параметрами ринково-державної взаємодії. При цьому нам здається, що наявність адекватного механізму державного регулювання є базовим фактором досягнення динамічного та якісного економічного розвитку суспільства.

При цьому очевидно, що основним універсальним ресурсом своєчасного забезпечення ефективної роботи державного механізму, направлено на економічний розвиток, виступають грошово-фінансові потоки – які прямо, або опосередковано контролює держава. Таке розуміння дозволяє повноцінно сприймати головний бюджет країни, в доходній частині якого акумулюються грошово-фінансові надходження, що згодом будуть розподілені та використані на відповідні потреби держави, як основне джерело для забезпечення економічного зростання країни.

Вважається, що конкретні *показники економічного розвитку* можна розділити на шість основних груп [1, С. 141]. До першої групи відносять виробничо-економічні показники, які відображають узагальнені економічні результати та тенденції функціонування господарського комплексу, виявляють потенційні загрози у галузях національної економіки.

До другої групи відносять структурні показники. Ці показники відповідно відображають структуру господарського комплексу. Визначення таких показників дозволяє оцінити спеціалізацію країни та її регіонів та раціональність виробничо-господарської структури на макрорівні з позиції сталості економіки. В цілому можна казати, що структурні показники вказують на негативні відхилення в макропропорціях господарського комплексу.

Третя група охоплює інвестиційні показники, які відображають рівень інвестиційної діяльності в країні та її окремих регіонах, темпи та структуру інвестування економіки за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел.

Четверта група характеризує інституціональні перетворення і розвиток підприємництва. Ці показники відображають формування конкурентного середовища, кількісну характеристику процесу зміни форм власності у галузях господарського комплексу, роль та вагомість діяльності окремих груп підприємств у виробничо-господарському комплексі країни та її регіонів.

П'ята група об'єднує зовнішньоекономічні показники. Вони служать для характеристики експортного потенціалу країни та її окремих регіонів, рівня та направленості зовнішньоекономічних зв'язків держави, структури експорту та імпорту, конкурентоспроможності вітчизняної продукції галузей виробничо-господарчого комплексу.

До шостої групи відносять науково-інноваційні показники. Вони характеризують тенденції розвитку наукового потенціалу країни, рівень сприятливості окремих сфер і галузей виробництва до інновацій, загальний рівень зношення капіталу тощо.

Так чи інакше, але як відомо, основним зведеним показником-індикатором рівня економічного розвитку будь-якої країни можна вважати валовий внутрішній продукт (ВВП). Даний показник не лише виступає агрегованою базою для розрахунку багатьох інших показників економіко-господарської діяльності держави,

але й відображає структуру національної економічної системи та роль окремих її складових у забезпеченні загального розвитку країни.

У той же час, логічно стверджувати, що весь загально створений у суспільстві продукт може бути поданий як сума доходів від факторів, що беруть участь у його формуванні [7, С. 12]. У свою чергу, таке розуміння, на нашу думку, повинне передбачати, що загальними доходами суспільства слід вважати як доходи держави, так і доходи окремих економічних суб'єктів.

При цьому, доходи суб'єктів господарювання, як правило, формуються у загальному вигляді за рахунок вкладеної праці (заробітна плата), використання об'єктів власності (рента, відсоток) та реалізації створеного продукту (прибуток), залежно від напрямку та характеру діяльності певних груп суб'єктів (рис. 1).

Звичайно, засоби податкового регулювання, як основне джерело наповнення державного бюджету, фактично формують загальні доходи країни, які згодом будуть використані централізовано на забезпечення поточних потреб та майбутнього розвитку держави. Існує велика спокуса спростити ситуацію, й розглядати її так, що більш високий рівень оподаткування та/або більш інтенсивне адміністрування оподаткування може принести більш загальні доходи державі. В теорії дуже багато приділено уваги питанню зв'язку рівня податкового навантаження та доходами бюджету. В той же час питання інтенсивності (коректності, лояльності тощо) адміністрування утримання податків залишається якось поза уваги в теоретичних розробках, зокрема українських авторів.

Очевидним є, напевно, те, що ефективна податкова політика не повинна допускати застосування надмірного рівня оподаткування, оскільки це може край негативно впливати на розвиток економіки країни у перспективі, незважаючи на той факт, що застосування завищених ставок податків або необґрунтоване збільшення кількості податків чи бази оподаткування може лише тимчасово задовольняти фіскальні потреби державного бюджету у короткостроковому періоді.

В літературі зазначається, що використовуючи заходи податкового регулювання, слід враховувати, що сутність регулювання економічних процесів шляхом реалізації засобів податкової політики полягає у стимулюванні зміни поведінки учасників процесу суспільного виробництва [6, С. 69], якою, фактично, є переорієнтація ресурсів на виконання завдань, що виникають перед економічною системою. На нашу думку, в цьому ствердженні дещо все ж таки зміщені сутнісні акценти. Напевно, сутністю, призначенням податкової діяльності є формування фінансових ресурсів держави. Без них остання не може виконувати свої функції. А от щодо стимулювання певної поведінки суб'єктів економічного життя, то це має бути дійсно одна з найважливіших цілей використання податкових інструментів. Й справедливим буде сказати про те, що в Україні ще мало звертається на це уваги.

Можливо особливо гостро проблема податкового коригування поведінки відчувається у періоди кризових та інших фаз макроекономічних циклів. Зокрема, поява та наближення кризових явищ спричиняє нагальну

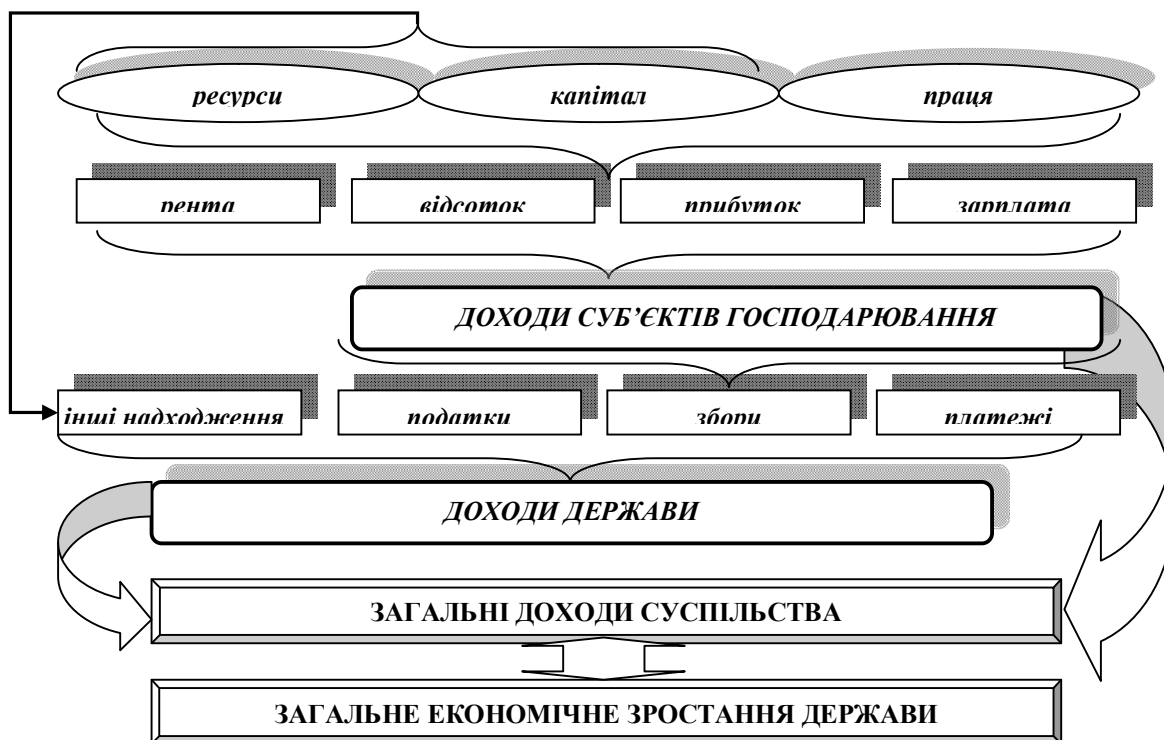

Рис. 1 Зведена схема напрямів формування основних джерел доходів суспільства (власна розробка автора)

необхідність застосування заходів фіскально-податкового стимулювання, спрямованих на розширення внутрішнього сукупного попиту шляхом зниження загального податкового навантаження на суб'єктів господарювання. Це – одна з передумов переходу до стану економічного зростання, виходу з економічної кризи.

Очевидно, що використання знижених податкових ставок або застосування заходів пільгового оподаткування здатне вивільнити значну частину додаткових фінансово-грошових ресурсів, які можна направити на вирішення стратегічно важливих завдань суспільного розвитку. Ці кошти можна використати на розширення виробництва, створення нових робочих місць, оновлення фізично або морально застарілих виробничих фондів, запровадження інноваційних технологій виробництва тощо. На нашу думку, пільгове оподаткування (ефективно побудоване) можна порівняти зі своєрідною «капіталізацією» ресурсів економічного зростання.

Зрозуміло, що застосовуючи «пояльні» ставки оподаткування, держава фактично дозволяє суб'єктам господарювання залишати у своєму розпорядженні більші обсяги здобутих доходів та сподівається, що ці доходи будуть спрямовані на найбільш важливі напрями діяльності на рівні господарсько-економічних суб'єктів та використані з найбільшою ефективністю. Спостерігається цікавий момент: держава добровільно обмежує свої розподільчі та перерозподільчі функції. Вона в такому випадку вдається до опосередкованого впливу на розподіл доходів суспільства, - сподіваючись на те, що стимулює відповідну поведінку суб'єктів господарювання. Проте, це крок «стратегічний», крок спрямований на отримання вигаду, а не втрат. Держава очікує не лише зміцнення та покращення умов суб'єктів господарювання, але й

додаткового стимулювання економічного розвитку національної економіки та країни в цілому.

Стимулюючі заходи держави – це одночасно як прямий, так і опосередкований вплив на розподіл доходів в суспільстві. В цілому до питання застосування стимулюючих заходів податкової політики державі слід підходити дуже зважено та обгрунтовано. При цьому необхідно враховувати закономірність, згідно з якою динаміка відтворювальних процесів залежить від рівня перерозподілу ВВП, зокрема, від рівня оподаткування [4, С. 11]. Так, недостатня централізація ВВП засобами податкового регулювання не забезпечує виконання державою покладених на неї фінансово-економічних зобов'язань, у тому числі й щодо стимулювання суспільно-економічного зростання. При цьому мова йде як про програми відносно короткострокові, так і програми довгострокового характеру. Наприклад, недофінансування державою освіти не сьогодні, й, напевно, не завтра позначиться на якості робочої сили, суспільному рівні продуктивності праці та економічній динаміці. Але в довгостроковій перспективі – позначиться обов'язково. У той же час, надмірна централізація ВВП пригнічує підприємницьку ініціативу та викликає тінізацію економічної діяльності, що у свою чергу підриває фінансову основу функціонування держави завдяки звуженню бази оподаткування.

У той же час, на це треба спеціально вказати, існують ризики, пов'язані з тим, що пільгово-податковий перерозподіл не обернеться віддачею, не стане реальним фактором стимулювання економічного зростання. Звільнені від перерозподілу доходи можуть бути спрямовані на покриття збитків минулих періодів, збільшення нерозподіленого прибутку, виплату дивідендів тощо. Існування таких ризиків, на нашу думку, є

неминучим. Їх мінімізація лежить в площині більш точного формування нормативних умов перерозподілу, ефективного механізму аудиту з боку держави.

Як ми вже відмітили, все це стосується опосередкованого розподілу доходів між суб'єктами виробничо-господарчого комплексу, оскільки держава у такому випадку прямо не втручається у формування та використання доходів конкретними суб'єктами господарювання. Проте, у разі необхідності, для більш ефективного розподілу загальних доходів держава може використовувати заходи прямого фінансування конкретних регіонів, галузей, груп суб'єктів тощо. Окремої уваги у розрізі даних можливостей, на нашу думку, заслуговує такий захід, як міжбюджетні трансферти, що за задумом

мають використовуватися для врегулювання бюджетних дисбалансів. Важливо відмітити, що обсяг коштів, які розподіляються через систему міжбюджетних трансфертів, може визначатися як фіксована частка доходів державного бюджету або іншої «макробазис», наприклад, як відсоток ВВП, як певне асигнування з центрального бюджету або у вигляді частки певних місцевих видатків у залежності від обраних чи загальних характеристик регіону або галузі [8, С. 79]. При цьому розрізняють два типи трансфертів: вертикальні (від бюджетів вищого рівня до нижчого) і горизонтальні (між бюджетами одного рівня). Вертикальні бюджетні трансферти, у свою чергу, поділяються на загальні (вирівнюючі) та спеціальні (цільові) трансферти (рис. 2).

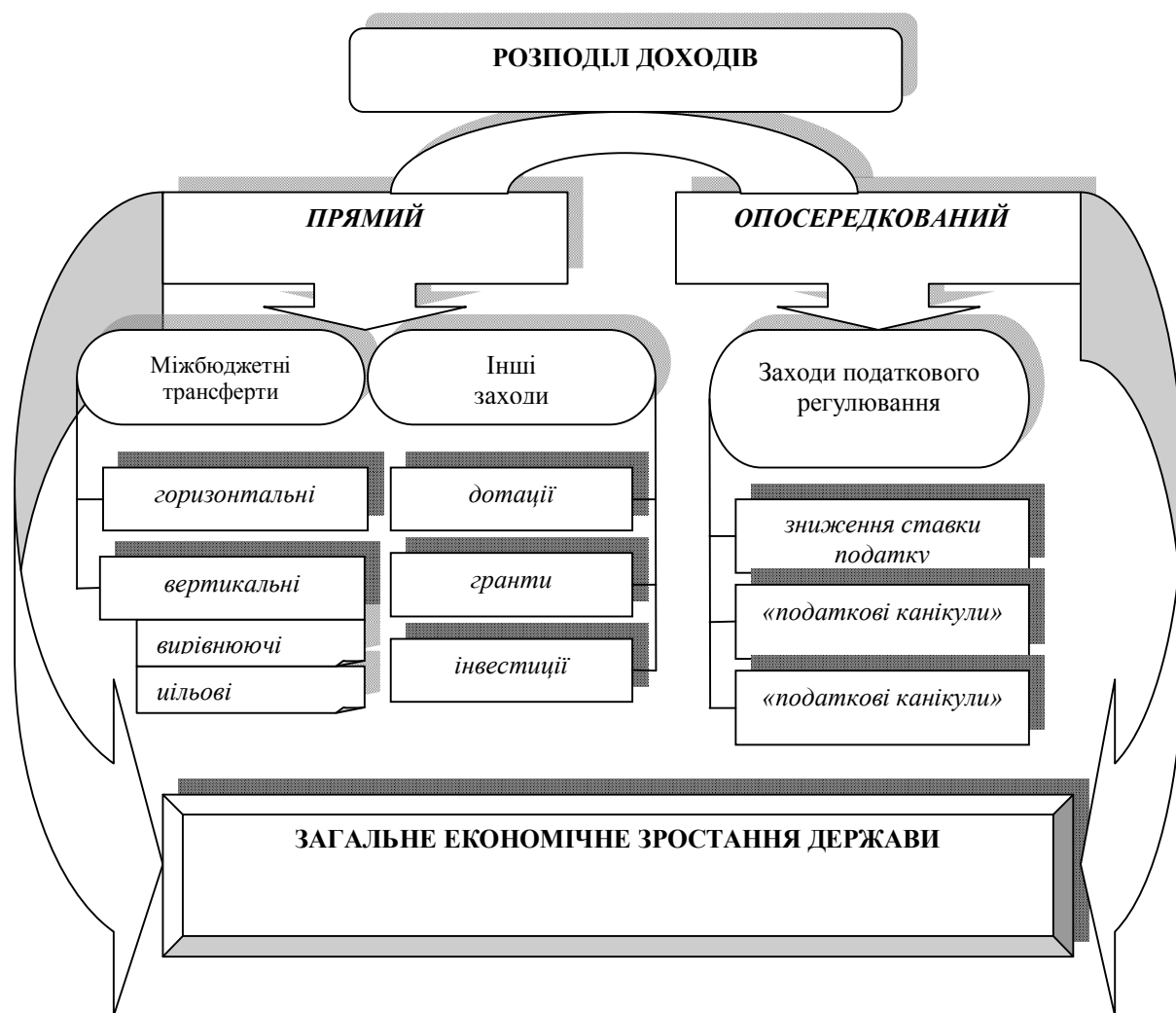

Рис. 2 Основні напрями та заходи щодо розподілу доходів суспільства (власна розробка автора)

Відповідно, загальний трансферт призначається для згладжування відмінностей регіонів чи галузей щодо бюджетної забезпеченості доходами для повноцінного виконання бюджетних завдань і повноважень. У той же час, цільові трансферти, або бюджетні гранти, призначаються для виконання конкретних завдань державної, регіональної та галузевої політики.

При цьому, у багатьох країнах світу в цілому існують два основні підходи щодо розподілу коштів на фінансування економічного розвитку [3, С. 201]. Перший підхід полягає у концентрації коштів у «точках

економічного зростання», тобто територіях та галузях, де відбувається економічне зростання (або реально намічається прискорення), яке в тій чи іншій мірі стримується рівнем розвитку цих територій та інфраструктурних галузей у цілому або їх відповідних окремих частин. Очевидно, що при такому підході можливо домогтися прискорення зростання ВВП за рахунок інтенсифікації подальшого розвитку найбільш економічно розвинених (перспективних для динамічного розвитку) регіонів та галузей. Ризиками в цьому питанні, або зворотнім боком такого підходу можна вважати у

обставину, що рівень розвитку депресивних галузей і територій практично не буде змінюватися. Фінансові трансфери не є ідеальним інструментом (як й сам процес перерозподілу доходів в цілому), але в той же час за умов ефективного його використання від дає поле для маневру, від формує певний резерв та шлях його реалізації для економічного зростання.

Підхід, в основі якого лежить пошук потенційних точок зростання, полягає у наданні переваги у фінансуванні найбільш перспективних галузей та регіонів, тобто випереджаючому формуванню найбільш сприятливих умов на тих «ділянках» економічної системи, які за відповідними соціальними, географічними, природними та іншими факторами мають найвагоміші потенційні можливості прискореного економічного зростання. Зрозуміло, що такий підхід вимагає проведення ґрунтовних досліджень щодо соціальної, природно-ресурсної та інших складових загального потенціалу економічного розвитку, а також вироблення на основі таких досліджень загальної концепції перспективного розвитку запланованих галузей та регіонів, інфраструктури, розміщення продуктивних сил. Контекстом такого підходу має стати реалізація відповідної регіональної політики. На наш погляд, справедливо було б домагатися, щоб на практиці обидва вищезазначені підходи реалізовувалися комбіновано, проте із чітким визначенням послідовності застосування кожного з них у тих чи інших умовах.

Диференціація не є однозначно кращим варіантом. Існують, зокрема, думки, що вищим темпам економічного зростання сприяє не висока диференціація доходів, як це вважалося раніше, а навпаки – якомога найбільш рівномірний розподіл і доходів, і власності [5, С. 39]. Нам здається, тут треба уникнути крайнощів. До «диференціації» та «рівності» треба ставитися насамперед як до певних інструментів. Їх потенціал, їх сила, зокрема щодо стимулювання чи де стимулювання економічного зростання, залежить насамперед від того, як будуть використовуватися ці інструменти, наскільки відповідні програми будуть продуманими, збалансованими та гармонічними, з яким рівнем управлінської якості вони будуть реалізовуватися.

Щодо пріоритетності, то не можна не звернути увагу на те, що у довгостроковій перспективі зростання економіки та соціальний розвиток залежать значною

мірою від стану та відповідності потребам економіки інфраструктурних галузей. Вважається, що рівень розвитку інфраструктури дозволяє визначити ступінь успіху або невдачі тієї чи іншої країни щодо диверсифікації виробництва, розширенні торгівлі, вирішенні демографічних проблем, боротьбі із бідністю та покращення стану навколишнього середовища.

Іншими словами, розвинена інфраструктура, по суті, являє собою той фундаментальний прошарок, що фактично створює ресурсні передумови економічного зростання. При цьому, необхідною умовою стійкого розвитку економіки має бути відповідність інфраструктури потребам галузей, які вона обслуговує. У той же час, низька якість інфраструктурного забезпечення й розвитку, безсумнівно, гальмування темпів економічного зростання (темпів зростання реального ВВП) за рахунок додаткових непродуктивних витрат. Тобто інфраструктура має розглядатися як пріоритетний об'єкт для застосування тих інших інструментів, пов'язаних зі стимулами та маніпулюванням доходами.

ВИСНОВКИ

Рівень загальних доходів суспільства знаходиться у прямій залежності від економічного розвитку держави. При цьому, слід розрізняти доходи державного бюджету, які накопичуються фактично за рахунок податкових та інших надходжень від внутрішньої та зовнішньої економічної діяльності суб'єктів господарювання, а також доходи самих суб'єктів господарювання, які можуть бути результатом використання ними наявних ресурсів, капіталу та робочої сили. Держава є тим головним суб'єктом, який може прямо чи опосередковано впливати на розподіл доходів у суспільстві. Серед прямих методів окремо слід виділити вертикальні та горизонтальні міжбюджетні трансфери, які можуть мати або загальні, або конкретні цілі реалізації державної економічної політики. У той же час опосередкованими напрямками розподілу доходів у суспільстві необхідно вважати наявні заходи податкового регулювання. Так чи інакше, але всі ці заходи щодо розподілу доходів мають кінцевою метою досягнення загального економічного зростання або шляхом безпосереднього втручання держави, або шляхом надання суб'єктам господарювання найбільш сприятливих умов розвитку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вербицький І. Методичні основи розроблення системи показників стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіонів / І. Вербицький // Підприємництво, господарство і право. - 2008. - №1. - С. 139-143.
2. Івашина О.Ф. Інституціоналізація економічного розвитку: монографія / О.Ф. Івашина. – Дніпропетровськ: Наука та освіта, 2009. – 284 с.
3. Кваша Т.К. Фінансові інструменти стійкого і збалансованого розвитку регіонів / Т. К. Кваша // Формування ринкових відносин в Україні : Збірник наукових праць. - 2010. - № 11. - С. 197-204.
4. Крисоватий А. І. Податкові трансформації та економічне зростання / А. І. Крисоватий, Т. В. Кошук // Фінанси України. – 2008. – №9. – С. 10-24.
5. Попов В. Ю. Структурні зрушення галузевих пропорцій випуску продукції та доходів в Україні / В.Ю. Попов // Статистика України : Щоквартальний науково-інформаційний журнал. - 2007. - № 2. - С. 38-43.
6. Романюк М. В. Податкове регулювання як дієвий інструмент антикризової економічної політики / М. В. Романюк // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 66-71.
7. Сергієнко О.М. Еволюція економічної думки щодо процесу формування доходів суспільства / О. М. Сергієнко // Формування ринкових відносин в Україні : Збірник наукових праць. - 2012. - № 5. - С. 11-15.
8. Шинкарук Л.В. Институциональные основы капиталообразования в Украине / Л.В. Шинкарук // Экономическая теория : научный журнал. – 2007. - № 3. - С. 72-86.

Одержано 30.01.2014 р.